

Den efterfølgende artikel er i 1978 udgivet af Esbjerg typografiske Laug som medlemspublikation. Da denne udgivelse således kun har været tilgængelig for en snæver kreds, har årbogens redaktion i dette tilfælde fraveget princippet om at optage stof, der har været trykt andetsteds i håb om, at den vil glæde læsere i vor medlemskreds.

Redaktionen takker familien Håkonson og Esbjerg typografiske Laug for tilladelse til at bringe artiklen.

Forord

Min opgave i forbindelse med offentliggørelsen af snedker-svend Chr. Håkonsons erindringer kan ikke på nogen måde være at kommentere det meget dygtigt tegnede billede af Esbjerg i den sidste del af 1800-tallet og et årti længere frem, som dette her jo i virkeligheden er. Et stykke Esbjerg-historie, set fra en arbejderfamilies små vinduesruder med en stor iagttagelsesevne, en forbløffende god hukommelse og ikke mindst en prisværdig sans for detaljer i tilværelsen. Chr. Håkonsons beretning kan sagtens stå alene.

Men unægtelig slutter beretningen noget brat. Det er som om, man kunne forvente en »fortsættelse følger«, og jeg vil tro, at det nok også har været meningen.

Vi mangler at få at vide, hvem Chr. Håkonson egentlig var, noget om resten af hans liv, hans tilværelse som snedkerlærling og svend og som fagforeningsformand her i Esbjerg.

Derfor vil dette være et forsøg på at finde ud af, hvad der senere skete med drengen fra Torvegade 3.

Mathias Christian Håkonson, som hans fulde navn var, blev født på Egeris mølle i Nr. Vium sogn, Ringkøbing amt, den 10. december 1881. Hans far, Mathias Håkonson, var, som navnet antyder, svensk. Han var møllebygger og stammede fra Asarum i Blekinge. Hans mor, Sophie Frederikke Jensen, var fra Heager nord for Ringkøbing.

Mathias Håkonson var forpagter af Egeris vandmølle, men han kunne åbenbart ikke klare sine økonomiske forpligtelser dér og måtte flytte derfra med gæld. Det er ikke godt at vide, hvad der i 1883 fik møllebyggeren til at søge næringsbevis som

Torvegade 3, hvor Chr. Håkonson boede det meste af sit liv. Huset blev bygget i 1870-erne, billedet må, efter de to personers påklædning at dømme, være taget ca. 1910-20. Formentlig er det Chr. Håkonsons fader og yngre broder.

bager i Nr. Vium sogn og året efter også som møller, for derefter straks at måtte give op.

Som så mange andre i de tider, der ikke kunne klare tingene, hvor de var, drog han til Esbjerg, de store muligheders by, for at skabe familien en ny tilværelse.

Hans svigerfar fra Heager købte huset i Torvegade 3 til dem, men tilskødede det til den 3-årige dattersøn Chr. Håkonson i form af et gavebrev. Det drejede sig naturligvis om på den måde at omgå faderens gældsforpligtelser til Egeris mølle.

Trods gavebrevet var der dog aldeles ikke tale om en foræring. Chr. Håkonsons forældre skulle nemlig på sønnens vegne afdrage gælden på huset fuldt ud, uden at det derfor nogen sinde blev deres eget hus.

Chr. Håkonson interesserer sig ikke i barndomserindringerne om dette stykke familiehistorie, som jeg har kunnet læse

SVENDEBREV.

KOMMISSIONEN TIL BEDØMMELSE AF DE I LOV 29. DECBR. 1857 § 27

OMMELDT SVENDEPRØVER

i *Esbjerg* *Løbstad*

gør vitterligt:

at Aar ¹⁹⁰⁰ ~~189~~ den 20 Oktober fremviste

Mathis Christian Haakhusen,
født den 10 December 1881 i *Nørre-Sarup Sogn,*
Svendepreve i *Indkerlaget*, som
bestod i *eller for at antage den Styling af forfødsel*
et Styk fra uundt Næstne med Tødsgrøsser,
hvilken Prøve ifølge Kommissionens Bedømmelse
blev antagen.

Paa Kommissionens Vegne.

Esbjerg, d. 31 December 1900

L. Lyngby

Formand.

Autoriseret ved Indenrigsministeriets Cirkulære Nr. 200 af 19de December 1884.

Chr. Håkonsons svendebrev fra 1900.

Oktober 1900. Chr. Håkonson med sit svendestykke »et Fag 4-rammet Vindue med Krydssprosser«. Læremesteren er Jens Mortensen Nielsen, Kirkegade 10 i Esbjerg.

mig til - til dels mellem linjerne - i den ret store dynde efterladte papirer, jeg har lånt af familien.

Det er, som om livet for ham først begynder med, at han kom til Esbjerg i 1884. Den barndom, han så fint og klart har beskrevet her.

Han fik svendebrev som bygningsnedker i oktober 1900, »efter forud antagen Tegning et Fag 4-rammet Vindue med Krydssprosser, hvilken Prøve ifølge Kommissionens Bedømmelse blev antagen«.

Svendebrevet er undertegnet af selve Jørgen Lyngbye, Esbjergs første borgmester. Dengang var et svendebrev en seriøs ting, der kom det offentlige ved.

Hans læremester hed Jens Mortensen Nielsen. Han var født

1860 i Ødis Bramdrup i Vejle amt. Han kom til Esbjerg 1884, og byggede værksted bag Kirkegade 10 et par år efter. I forhuset var der begravelsesforretning.

Et halvt års tid senere drog Chr. Håkonson på valsen, som næsten alle unge svende gjorde dengang.

Han rejste nu ikke langt bort i første omgang, det blev til en tur rundt i det slesvig-holstenske på et års tid. Han arbejdede i Westerland på Sild, i Tønder og i Augustenborg (hvor snedkermester Peter Hess skrev en anbefaling til ham på dansk). I vinteren 1902 arbejdede han en tid i Hamborg.

Den store rejse kom først i 1905-07. Først en tid igen på Sild. Derfra til Kiel, hvor han bl.a. får arbejde hos Fried. Krupp på Germaniawerft. I foråret 1906 arbejder han i Münchenstein, hvor det så end er henne, og dukker så op i Schweiz, hvor han arbejder i Bern hele sommeren. Vinteren 1906-07 tilbringer han på Blohm & Voss' skibsværft i Hamborg.

I 1917, under 1. verdenskrig, rejste han ud igen et års tid, denne gang til Norge. Jeg erindrer, at andre snedkersvende har fortalt om, at de har været deroppe de år. »Dengang jeg arbejdede i Kristiania«.

Chr. Håkonson var først ansat som tømmermand på en folkehøjskole i Søgne len, og derefter arbejdede han i Kristiansand.

Hjemkommet derfra giftede han sig i 1919 med Ane Jensen Bi, der stammede fra Assendrup ved Vejle. De blev ifølge vielsesattesten borgerlig viet på rådhuset i Esbjerg.

Han meldte sig i Snedkerforbundet, straks han var udlært i 1900, noget der dengang ikke var så selvfølgeligt som nu, og tilsyneladende kom han ret hurtigt ind på den fagpolitiske arena.

Vi finder ham i to perioder som formand for Snedkernes Fagforening i Esbjerg. Først fra 1912 til 1917 (da han rejste til Norge), og igen fra 1921 til 1925.

Snedkersvendenes forhandlingsprotokol fra de tider er ganske inspirerende læsning, jeg har før haft fat i den i anden

anledning. F.eks. tør jeg nok sige, at hvad man her ikke kan få at vide om »De Herrer Snedkermestre«, som de oftest betegnes i protokollen, det er simpelt hen ikke værd at vide.

Årene under 1. verdenskrig (hvor formandens løn var 35 kroner om året) var brydsomme nok. Kampen for at få lønningerne til at stige i takt med de store prisstigninger og problemerne med at skaffe penge til at låne svendene, så de kunne købe brændsel til vinteren. Det kunne også brænde på, når medlemmerne skulle bruge penge til at betale skatterestancer for at kunne stemme ved kommunevalgene.

Samtidig gik den evige strid med Tømrerforbundet om, hvad der var tømrer-, og hvad der var snedkerarbejde dengang. Og der var også, selv om snedkerne var nok så gode socialdemokrater, til tider smårivninger med redaktør J. P. Sundbo på »Vestjyllands Socialdemokrat«.

I øvrigt var Chr. Håkonson til byrådsvalget i 1917 opstillet på socialdemokraternes liste som nr. 17. Han kom ikke i byrådet, hvad han næppe heller selv havde ventet. Byrådet kom ifølge »Vestjyllands Socialdemokrat« til at bestå af »9 Socialdemokrater, 8 Antisocialister, 1 Radikal og 1 Løsgænger« Redaktør Sundbo var Socialdemokratiets spidskandidat.

Håkonsons anden formandsperiode faldt i 1920-ernes nedtur efter krigen, hvor arbejdsløsheden var stor, og hvor dyrtidsreguleringens pristal faldt. Vel nok som noget enestående i dansk fagbevægelses historie skete der det, at timelønningerne faldt.

Reaktionerne mod dette var selvsagt store, og fagforeningsbestyrelserne havde det ofte ikke så godt. Samtidig var stærke politiske brydninger ved at trænge sig på i fagforeningerne, jeg mener at kunne huske, at noget sådant stod bag, da Håkonson ved formandsvalget i 1925 faldt på en enkelt stemme.

Chr. Håkonson var jo udlært bygningsnedker, men blev mest kendt som en meget dygtig maskinsnedker. Måske blev hans interesse for det nye, som maskinerne jo var omkring 1900, vakt ved hans rejser sydpå.

Jeg arbejdede sammen med ham i 1929 hos Albert Graabæk

i Norgesgade. Mesteren var en kolerisk og meget opfarende mand, der på det grusomste kostede rundt med vi unge svende på værkstedet. Vi fandt os i meget, fordi det jo ikke var morsomt at bliver fyret og få 18 kroner i understøttelse om ugen.

Derimod var Graabæk tydeligt nok bange for Håkonson, der roligt gik rundt og passede sine maskiner i det tempo, der passede ham. Tørnede de to sammen alligevel, tog Håkonson gerne sin hat og gik sin vej.

Man kunne så hente ham, når der var ro på værkstedet igen, henne på hjørnet af Torvegade på Cafe »City«. Der fortælles, at han kunne finde på at tage nogle af maskinjernene med i lommen, når han gik, men det behøver nu ikke at være rigtigt.

Der er gået mange fine ting gennem Håkonsons maskiner i de mange år, han virkede. Langt det meste sidder anonymt gemt i Esbjergs bygninger, men personligt husker jeg et par markante ting fra 1929, der virkelig viser, hvad der kan laves på en snedkerimaskine. Han udførte 2 barokprægede udvendige døre af teaktræ, tegnede af arkitekt N. Chr. Nielsen.

Den ene sad i Gasværkets kontorbygning på Darumvej, men da Falcks Redningskorps overtog bygningen, blev hele dørpartiet taget ud og afleveret til Esbjerg Museum, hvor det desværre endnu fører en magasintilværelse.

Den anden dør kan ses i brug i Hallerrestaurantens facade på Fiskerihavnen.

Chr. Håkonson døde på De gamles Hjem i 1963, hans kone døde i 1950 i hjemmet i Torvegade 3. Ægteskabet var barnløst.

En og anden vil måske mene, at hans livsforløb blot har været som så mange andres, og det kan godt være rigtigt.

Men der er den forskel, at snedkersvenden har formået og evnet at skrive noget ned af virkelig værdi. Derfor bliver det nu trykt, og det vil komme til at stå som et stykke lokalhistorie, der har sin betydning, og som der er brug for, når kommende historikere vil studere det gamle Esbjerg set fra Chr. Håkonsons synsvinkel.

Niels Thomsen.

Chr. Håkonson: Erindringer

Vi flyttede til Byen 7. April 1884. Min Fader arbejdede de første Aar paa det daværende Jernstøberi og Maskinfabrik som Møllebygger og alt andet forefaldende Arbejde, derefter et Par Aar som Søfyrbøder og overgik i de senere Aar til Maskinsnedkeri. Moders Hjælp ved Opretholdelsen af Hjemmet bestod i Vask og Rengøring for fremmede. Da mine Forældre flyttede til Esbjerg i 1884, var det første Sted vi boede i Havnegade, den yderste Gade til Statens Arealer for Havneanlægget. Lige overfor var det højeste Punkt, som kaldtes Bavnehøj, hvor nu Vandtaarnet staar - Esbjergs Vartegn.

Det var et etetages Hus med høj Kælder, der var Indgang midt paa Huset, som har skiftet Udseende. Da det første Telefontaarn kom, blev der bygget Taarn til Telefonnettet og indrettet Central, og der blev Indgang i Gavlene med Trapper op. Da Gaden senere blev afgravet, blev Kælderen dets Stueetage.

Vi boede i Loftslejligheden med Gavlvindue mod Øst, hvorfra der var vid Udsigt nedover aaben Mark til Torvegade, hvor der laa et etetages Hus, som er bygget af Lokomotivfører Andersen, som kørte det første Tog fra Lunderskov til Esbjerg, da Banen blev aabnet.

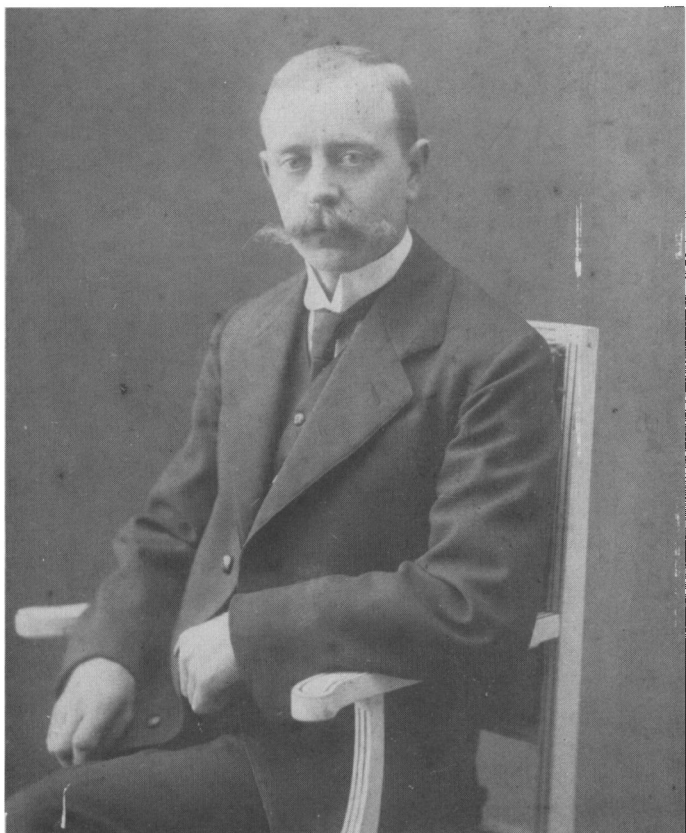
Far og Mor blev saa indtagne i Huset, at de købte det. Det har ikke skiftet Udseende og er endnu som dengang, og hvor jeg er bosiddende endnu.

Husstanden bestod af Far, Mor og 3 Søskende. Huset rummede to 2-værelses Lejligheder i Stueetagen og en Loftslejlighed, som vi beboede. Den ene Stue i Gavlen var møbleret som pæn Stue, som var Skik paa den Tid og blev jo kun benyttet ved særlige Lejligheder. Møblerne bestod af en Sofa, Bord, 4 Stole, en Skænk, Pyntebord og Bogreol, Traadgardiner, og almindelige Potteplanter. Over Sofaen et Spejl med Olietryksbilleder af Morten Luther og Melangthon paa hver Side foruden andre gudelige indrammede Skrifter. En kommode til Opbevaring af Linnedtøj, og paa Gangen var et stort Skab til

Gangtøj. I Soverummet var der et Kvistvindue, af Pladshensyn to dobbelte Udtræksenge med Tangmadrasser og Dyner, som var sammenskudt om Dagen for at give mere Gulvplads. For Ophold om Dagen fandtes der et mindre Bord og Stole, et Vægur i en firkantet aflang Kasse med Lodder, senere blev tilføjet en Feltseng, som blev fjernet om Dagen. I Stue og Soverum var der Kakkelovn, Brændslet bestod delvis af Tørv og Kul, væsentligst Kul. Stuen blev kun opvarmet ved særlige Lejligheder, Soverummet naar der ikke var fyret op i Komfuret. Belysningen bestod af Petroleumslamper, en Fladbrænder og en ti Liniers Staalampe, i Stuen en lille Hængelampe, som senere blev udskiftet med en fjorten Liniers. Lys anvendtes kun højest nødvendigt. Gulvene var oprindeligt malede, senere blev de afætset og ferniseret. Væggene var oprindelig kalkfarvede og derefter tapetseret. Jeg husker, at min Far subscriberede paa en Billedbibel, og Omslaget af Hæfterne - der havde en mørkgullig Farve med Motiver - blev anvendt til Tapet i Opholds- og Soverummet. Dørene i Stueetagen var fire Fyldingsdøre, i Loftsetagen to Fyldingsdøre. Vinduerne var firrammede med seks Ruder, Gavl og Kvist torammede og seks Ruder. Køkkenet havde et firerudet Tagvindue og var derudover forsynet med fast Bord og Vask, Komfur og et løst Bord. Fødevarerne opbevaredes i Skabe under Køkkenbordet og i et mindre Kælderrum, Brændsel delvis i dertil indrettede Rum i Gaarden, i Kælderen og i Tagskraaning. Vandforsyning fra Brønd med Vinde.

Afledning af Spildevand fra Vask og Vaskehus skete ved Rendesten ledet ud til Gaden, hvor der ligeledes var Rendesten, der førte det videre til lavere Terræn og Grøfter. Toiletforholdene var en almindelig Retirade i Gaarden. Dagliglivet formede sig mest for Fars Vedkommende ved Udearbejde, Mors for det meste hjemme. Mor var som Regel den første, der stod op for at tilberede Morgenmad.

Arbejdsdagen begyndte Kl. 6. Vækkeur kendtes ikke, saa man maatte vaagne rent instinktmæssig til fornyet Gerning.

I stadstøjet. Måske i anledning af hans byråds kandidatur i 1917.

Morgentoilette foretog man i Køkkenet ved Vasken, til daglig Hænder, Arme og Ansigt. Een Gang ugentlig noget mere gennemgribende. Far havde et velplejet Fuldskæg, Mor Skilning og Fletning sat op i Knude. Tandbørstning kendtes ikke. Brusebad eller andet Bad var der ingen Adgang til, udover Søbade, saa der maatte anvendes et Kar, naar der skulde foretages gennemgribende Renlighed. Klipping forestod Far og blev gjort, naar det tiltrængtes. Paaklædningen bestod for

Børns Vedkommende af en kortærmet Skjorte, Livstykke, Knæbenklæder, Strømper og Trøje. De voksne anvendte Undertøj efter Aarstidernes Behov. Specielt Arbejdstøj var ikke saa stærkt anvendt, for det meste brugtes Molskinds Benklæder i blaa, graagul og hvide Farver, ogsaa i hele Klædninger, og ved udendørs Arbejde om Vinteren en islandsk Trøje. Kvinderne anvendte deres Tøj, eftersom det blev fornyet, det meste blev brugt til Arbejde og Rengøring. Til yderligere Beskyttelse brugtes et Sækkelærredsforklæde. Til Skolegang anvendtes ikke særlig Paaklædning. Skift fra Arbejdstøj til almindeligt Tøj skete, naar det var særlig snavset Arbejde, der var udført. Nattøj anvendtes kun af mindreaarige og af Kvinder. Det bestod af en Nattrøje og for ældre en Kappe (Nathue), som Regel skiftedes der ugentlig, også Sengelinned. Udover Smaavask vaskedes der som Regel een Gang maanedligt, som foretoges i et dertil bygget Vaskehus. Mor var for det meste ene om Arbejdet. Gangtøj - hvad ikke købtes - blev dels syet af Syerske, i særlige Tilfælde af Skræddere. Reparationer forestod Mor. Hvad der kunde anvendes til Omsyning blev jo udnyttet. Noget til at skænke væk blev der saa at sige ikke, da Tøjet som Regel var udslidt. Som Fodtøj var mest anvendt Træfodtøj. Kvinderne brugte dengang Klodsertræbunde med høj Hæl og uden Kappe. Pudsning var fælles Arbejde, Reparationer udførte Far. Læderfodtøj blev gerne sendt til Lappe-skomager.

Dagens Maaltider bestod af Morgenmad, Middag, Aftensmad og til Tider Eftermiddagskaffe. Far fik gerne en Frokostpakke med. Oprindelig var vi tre, Far, Mor og jeg, senere blev vi fem, da jeg fik to Søskende. Maden indtoges i Køkkenet. Efter nogle Aars Forløb blev en af Lejlighederne i Stueetagen taget i Brug, og der blev Soverum i Loftsetagen, hvorved vi da fik særlig Spisestue. Der blev dækket med hvid Dug, Mor rettede an og forestod det fornødne. Nogen fast Kostplan havde vi ikke, og Kosten bestod af Fisk og almindelige Kødretter, Ærtesuppe, Kaal og Kødsuppe. Fødevarerne købtes ved

de faa Handlende og Slagtere. Senere - da der kom Andels-slagteri - var der lettere Adgang til Slagtervarer, til Pølser, Sylte og andet. Drikkevarer bestod af Kaffe, The og hjemmebrygget Øl, hvortil jeg som mindreaarig hentede Malt ved Møllen i Jerne paa en Trillebør, som min Far havde fremstillet dertil. Mælk købtes hos de nærmestboende Landbrugere, indtil der kom Mejeri.

Arbejdsdagen begyndte Kl. 6 med Afbrydelser af Spisetider, Frokost og Middag, og sluttede Kl. 18. Min Far arbejdede paa et Jernstøberi og Maskinfabrik, og der var ikke langt til Arbejdspladsen - 5-10 Minutters Gang, Cykler kendtes ikke som Befordring. Far havde Frokost med og var ikklædt Arbejdstøj, Omlædning anvendtes ikke, og Kantine fandtes heller ikke. Ved Hjemkomsten efter endt Arbejdsdag var det første som Regel at faa Snavset vasket af Hænder og Ansigt. Min Mor havde en Del Udearbejde ved husligt Arbejde, Rengøring og Vask, saa det hjemlige huslige Arbejde maatte jo saa tilrettelægges derefter. Min første Skoletid var i en Privatskole, senere i Kommuneskole, hvor man skulde være Kl. 8. Skolemaden bestod af nogle Stykker Smørrebrød belagt med Paalæg, hvad Mor kunde finde anvendeligt. Maden var indpakket i Papir, gerne Købmandsposer. Efter Skoletid tilbragtes Tiden i Samvær med jævnaldrende. Lektielesning, som bestod i at lære Salmever, Katekismus og Bibelhistorie udenad, Geografi og Danmarkshistorie, som man maatte se at finde Tid til. Sengetid var Kl. 8-9. Da man blev ældre, fik man Byplads, senere kom man paa Landet som Hyrdedreng de seks Sommermaaneder. Efter endt Arbejdsdag var der altid noget at varetage. Da Andelsslagteriet kom i Gang, forsøgte min Far sig med Svinehold, saa der var jo altid noget at røgte, med Tilberedning af Svinefoder og Renholdning. Vi hentede Valle paa Mejeriet i en Tønde, som var anbragt i en Jernbøjle, saa den kunde trilles. Sengetid varierede altsaa noget, eftersom de forskellige Pligter var naaet.

Søndagen adskilte sig ved, at da var Far hjemme. Til Tider

Den smalle, brolagte gård bag Torvegade 3. Læg mærke til afløbsrenderne af træ. Bag på fotografiet har Håkonson skrevet: »Hurtig Udrykning, der er Penge at tjene - - det er kun smaa Job, jeg har haft 1½ og 2 Uger«. Formentlig er billedet fra tiden efter 1930, hvor hans fagforeningsbog røber en del arbejdsløshed.

var der et eller andet Arbejde at udføre, men Søndagen blev ogsaa anvendt til at trække i Søndagstøjet og til Kirkegang. I de første Aaringer skulde man til Jerne Kirke, hvor min yngre Broder er døbt. I Esbjerg var der kun anlagt Kirkegaard med et Klokkestativ. For mit Vedkommende var Kirketuren en hel Oplevelse, da jeg gerne blev taget med op at køre af Familien

Breinholt¹ og fik efter hjemturen gerne fyldt Lommerne med Smaakager. Søndagsmiddagen var gerne Oksekødssuppe, til Tider en Høne. Naar der var Anledning dertil Besøg hos Naboer. Vi havde ingen nære Slægtninge. Udflugter var der ikke noget af, da der var ret øde rundt om. Min første Udflugt var til Hjerting med Hestekøretøj. Senere opnaaede jeg at komme med til Kolding og Ribe.

Fester i Familien var ikke mange eller imponerende. Min Konfirmation formede sig under ret smaa Foranstaltninger, der kom enkelte Gratulanter, som blev beværtet med Kaffe, Brød, Kager og dertil hørende Drikkevarer. Fødselsdage festligholdtes ikke, udover at der serveredes Chokolade, Kaffe og Brød. Mine Forældres Sølvbryllup fejredes med Musik paa Morgenstunden, og til Aften var min Fars Arbejdskammerater og Arbejdsgiver inviteret, og Aftenen forløb under ret almindeligt Samvær.

Jul og Nytaar var jo Aarets største Højtider, derefter kom Paaske og Pinse, de øvrige Mærkedage var mindre paaagtede. Til Julen blev der bagt forskelligt Bagværk og Smaakager og tilberedt forskellige Slagtervarer, Sylte, Pølser og andet hvad dertil hørte. Festmaaltidet bestod gerne af Flæskesteg og Risengrød. Vi havde Juletræ og fik Godter og Smaagaver. Træet blev bevaret til Hellig Tre Konger. Den første Juletræsfest, jeg var med til, var, da Fabrikant Poulsen inviterede alle sine Arbejdere med Familie til Juletræ, som blev afholdt i et Lokale paa Fabrikken, der normalt blev anvendt til Udstilling og Lager af Bygningsstøbegods. Daværende Lærer Langvad,² senere Overlærer ved Skolevæsenet, var Nissemand og forestod Uddelingen af Gaver. Da jeg modtog min, fik jeg Paalæg om at sige til Familien Breinholt, daværende Eksportør, hvor han vidste, at jeg havde fri Adgang, at Bavnehøj vilde komme til at staa paa fire røde Pæle til Nytaar. Breinholts boede lige overfor. Bavnehøj havde Form som en stor Gravhøj, der førte en Sti op til Toppen, hvorfra der var vid Udsigt, da det var det højeste punkt. Senere blev der anlagt Trappe op og opsat

Bænke, hvor man kunde sidde og nyde Udsigten. Mon det var en Forudsigelse for, at Vandtaarnet senere skulde blive bygget her? Engang flyttede en Fiskerfamilie til Blaavand, og det foregik ad Søvejen. De havde nogle jævnaldrende Børn, og da stod jeg paa Bavnehøj med et lille Flag til Afskedshilsen saa længe Fartøjet kunde ses.

Ferie kendtes ikke dengang. Min Mor og jeg, senere mine Søskende, tilbragte en kort Tid om Sommeren hos mine Bedsteforældre på Landet. Da jeg kom ud at tjene i Sommermaanederne, var der ikke Tid til at holde Ferie og heller ikke i Læretiden.

Familielivet foregik uden større Udsving, som det nu kan forme sig i et mindre Arbejderhjem.

Gaden, vi boede i, havde sit Udspring ved Havnegade og fortsatte over Torvet (deraf Navnet Torvegade) til Nygaardsvej, hvor der laa en Landejendom kaldet Nygaard. Paa modsat Side af Gaden, hvor vi boede, var der Kornmark. Den første Beplantning blev foretaget paa Statens Jordareal mellem Havnegade og Havnen. Det var Bjergfyr og Gran, som plantedes i dertil gravede Render for at yde dem Beskyttelse mod Vestenvinden. Der var ingen, der troede paa, at der kunde vokse Løvtræer. Min Bedstefar kaldte Esbjerg for Saharas Ørken. Dr. Brun, Esbjergs første Læge, fik overladt det sydøstlige Hjørne og forsøgte her med Løvtræer.³ Hjørnet kom til at hedde Dr. Bruns Anlæg, hvor der findes en Buste af Dr. Brun, som var en af Foregangsmændene i al Beplantning. Resultatet er blevet en smuk Bypark. Øst for Havnen var der et Højdepunkt (Esbjerg Klev) nu kaldet Bavnehøj med en stejl Skrænt mod Stranden. Her var der Jordhytter, som beboedes af Stenhuggere, som var indforskrevet fra Schlesien af Ingeniør Carlé ved Bygningen af Havnen. Fra et af Besøgene der husker jeg, at en Høne faldt ned på Hovedet af mig og baskede mig om Ørerne. Loftet i Jordhytterne var af Ballinger med Tang over, hvor den havde tabt Fodfæstet og gaaet igennem.

Paa Hjørnet af Englandsgade og Havnegade laa et lille Hus,

nærmest noget Selvbyggeri. Det blev kaldt »Den lille Kirke« ved det, at der var Antydning af et Taarn ved den ene Gavl. Huset rummede kun et Par smaa Stuer, Køkken og et mindre Rum ved Indgangen i Gavlen og beboedes af en Lappeskommager. Op langs Havnegade laa der nogle enkelte Huse. Paa Hjørnet af Havnegade og Torvegade laa Telegrafstationen, som kom samtidig med Havnens Aabning for Sejlads. Posthus fandtes ikke i de første Aaringer, Posten blev lagt ind paa Spangsberg til Afhentning. Paa Hjørnet af Torvegade og Borgergade var der et Bageri med Udsalg, og overfor var Byens første Apotek. Paa det tredie Hjørne var der en større Købmandsforretning med Lagerbygning langs Borgergade, stor Gaardsplads, Hestestald og Gennemkørsel til to Gader. Nedenfor Købmandsforretningen laa Lægeboligen, som var bygget i samme Stil som Købmandsforretningen, og der residerede Byens første Læge.

Landevejen (Kongensgade) var jo Hovedfærdselsaare, hvor der var en Del spredt Bebyggelse med forskellige Forretninger. Der var Grøfter langs Gaden, saa der var lagt Overgang over til Ejendommene. Torvet var et øde firkantet Areal med Lyngtotter. Senere blev der brolagt med toppede Haandsten og anbragt en Pumpe. Grøfterne langs Kongensgade blev fyldt op og afløstes af en bred Rendesten og Fortov. Havnegade, Borgergade og Torvegade var med Grusbelægning og Rendesten for Afløb. I Kongensgade var der en større Købmandsforretning, hvor Landboerne holdt ind dels for Salg af deres Produkter og dels for Indkøb. Fra Gaarden var der Indgang til en Bagstue, hvor der var Adgang til at faa Piben stoppet og faa Kaffe med Snaps til. I Butikken var der sandstrøet Gulv, og der fandtes alle mulige Varer. Luften var godt krydret af tjæret Tovværk, Klipfisk og andet.

Forretningernes Lukketid var gerne de to sidste Dage i Ugen Kl. 22, om Søndagen var der aaben fra Kl. 8-9 og Kl. 16-18. Borgergade var oprindelig tænkt som Forretningskvarter, men det blev Landevejen (Kongensgade), der tog Magten. Borger-

gade endte blindt ved Smedegade i Vest og i Øst ved Østre Havnevej, hvor der paa Hjørnet laa en Bygning kaldet »Rundetaarn«. Hvoraf Navnet? Det saa nærmest ud, som det var blevet afbrudt under Opførelsen. Der var Kælder og høj Stueetage, hvorover der var en lav Tagrejsning med Paptag. Ved den østlige Del af Kongensgade mod Jernbanen laa en lang Bygning kaldet »Kasernen«. Den var indrettet til Stald for Heste beregnet til Export. I den vestlige Ende var der lidt Beboelse og Kontor. Vejen førte over Banen og langs dermed og kaldtes Jernbanevej, hvor Stationen laa i den nordlige Del af Terrænet. I den sydlige Del ved Jernbaneoverskæringen blev de første Exportstalde for Kreaturer bygget. Her nedenfor - Øst for Jernbanen - var der en stor Faarefenne for Opsamling til Export, og naar Faarene skulde lastes, var det jo noget for os Drengene ved det, at de blev drevet løse til Havnen og om Bord i Skibet, og saa faldt der jo gerne en Skilling af for Hjælpen.

Faderen til Esbjergs Motto: »Rask maa det gaa« var en kørende Handelsmand, der kom ind til Byen vestfra og da kom i Tale med Værten fra Hotel Spangsberg. Da han havde faaet de fornødne Oplysninger, svippede han med Pisken og udtalte: »Rask maa det gaa«, ⁴ Esbjerg blev hans Endestation, ved at han slog sig ned som Handelsmand med Frugt, Grøntsager og Fisk, og naar han handlede med Folk, var altid hans Udtryk: »Rask maa det gaa«. I en Periode boede der en Mand, der hed Glarvind, som var meget omtalt blandt Folk, og hans Beboelse omgaves af en vis Mystik. ⁵ Gadehandel var ikke saa udpræget, der var enkelte Slagtere, der huserede ved Dørene, en Kone med Kager og en Mand med Sennep, som bar Navnet Sennepsmikkel. Ellers de øvrige, der handlede, var gerne paa Gennemrejse. Blandt dem var en Kolportør med een Arm. Naar han blev beruset, var han ikke god at komme for nær, da han som Erstatning for den mistede Del af Armen havde en Slags Jernarm med Klo, saa han med Lethed kunde slaa sin Mand ned, og det førte til, at han blev forbudt at bruge den.

Barokpræget dør af teaktræ i Hallerrestaurantens facade. Den er tegnet af arkitekt N. Chr. Nielsen, og maskinsnedkerarbejdet er udført af Chr. Håkonson i 1929.

En Spaakone, som havde Hang til Flasken, fandtes ogsaa, hvad der godt kunde føre til lidt Fest i Gaden. En Klokke-mand hørte jo ogsaa til for at advisere forskellige Nyheder og Udbud af Varer fra de Handlende. Af vandrende kom der ret jævnlig een, som kaldte sig Grev Schack. Hvor meget han var i Slægtskab med Grevskabet vides ikke, men det økonomiske

lod ikke til at volde ham Besvær. Af Originaler kan der siges, at der var en Marskandiser, som - naar der verserede et eller andet Rygte - affattede Annoncer over Ting, han havde til Salg, som kunde anvendes til dette eller hint Formaal for at holde Rygterne i Gang. Blandt andet satte han et Billede af Kong Christian d. IX i Vinduet med en Seddel, hvorpå der var skrevet »Buh - Buh, den Mand koster Landet 1 Million om Aaret«. Saa stod han Vagt, indtil de paagældende havde set det for saa at fjerne det, saa naar Politiet kom, var der ikke noget. Der var ogsaa en Mand, der blev kaldt for Tusindkunstneren. Det kan godt siges, at han var 50 Aar foran sin Tid. Han eksperimenterede med al Mekanik, Telefon og elektrisk Lys. Han demonstrerede det elektriske Lys fra sit Værksted ved Hjælp af en Motor, Dynamo og Kulbuelampe. Jeg sad sammen med ham paa en Brandtomt i 1896 og rensede Sten, og da fortalte han om Elektricitetens Muligheder, blandt andet at det skulde være saaledes, at Folk kunde købe det med hjem i en Kræmmerpose.

»Den jydsk Smed« kom til Byen, og da hans Ankomst var adviseret Dagen forud - en Lørdag - var der stort Opbud af Folk ved Stationen for at faa et Førstehaandsindtryk af den berygtede Mand. En Dag var der nogle Dreng, som irriterede ham, og som han derfor løb efter. De løb ud over Skrænten til Østre Strand og Smeden bagefter, men ukendt med Terrænet som han var, var han saa uheldig, at han faldt og brækkede det ene Ben. Efter dette var Modet stækket, og han blev derefter i en Aarrække Afholdsagitor.⁶

Torvedagene var præget af Landboere, som kom med deres Produkter: Tørv, Kartoffler, Fjerkræ og Smaagrise. Derudover var der Byens Handelsgartner, Fiskehandel, Landslagtere og Byens Slagtere. Slagterne var de, der havde de bedste Stader med Solsejl over, de øvrige Handlende fra Vogn eller Bordplader. Hestene var opstaldede paa Landbohjem, senere paa Højskolehjemmet, hvor der var stor Gaards- og Staldplads. Befordringsmidler var almindelige Hestekøretøjer. I 1890-erne

sattes der en hestetrukken Omnibus i Drift med Rute fra Jernbanestationen til Hotel Spangsberg og enkelte Ture til det da opstaaede Forlystelsessted »Tivoli«. Desuden var der en enkelt holdende Drosche paa Torvet. Hotel Spangsberg og senere opstaaede Hoteller havde deres egne Vogne, der kørte til Stationen. Havnen og Jernbanen var knyttet til hinanden og var selve Livsnerven for Byen. I Begyndelsen af 1880-erne begyndte man paa Udvidelser af Havnen, Bygning af Englands-kajen og Udgravning af en Fiskerihavn. I 1890-erne begyndte man paa Østre Havn, Uddybning af Dokhavnen med Udvidelse af Kajplads og Anlæg af ny Fiskerihavn. Da der stadig var Udvikling i Exporten og Fiskeriet i sidste Halvdel af 1880-erne og fremover i 1890-erne, medførte det, at der kom flere Folk til Byen, og der kom mere Fart over Tilværelsen. Kongsgade fortsatte over Jernbanen og svingede om og fulgte Jernbaneterrænet mod Nord og kaldtes Jernbanevej. Øst for Vejen var der noget enkelt Bebyggelse samt ét Par Landbrug, hvorfra der hentedes Mælk af Byens Beboere. I den nordøstlige Del laa Jernbanestationen, som var opført paa nybyggervis i Form af en stor Træbarak. Overfor laa Hotel Esbjerg.

Esbjerg Station har været Endestation for mangen Emigrant, forinden Rejsen over Nordsøen tiltraadtes. I Slutningen af 1880-erne sejlede min Far med Exportbaaden »Riberhuus«, og da havde jeg den Oplevelse at være med to Gange til Parkeston og Newcastle og saa for første Gang det elektriske Lys i Form af Kulbuelamper.

Ved Udsigten til de store Beskæftigelsesmuligheder strømmede der jo Folk til Esbjerg. Det medførte stort Byggeri og Spekulation i Byggegrunde. Forretninger startedes i alle Brancher, og Haandværkere etablerede sig. De ubebyggede Arealer blev indhegnede ved Stolper med et Stykke krydsskaaret 4" x 4" Tømmer som Overligger. Det markerede de afstukne Gader, saa det hele lignede een stor Markedsplads med Kreaturfold. Der blev bygget under Højtryk, og Esbjerg fik Tilnavnet »Danmarks Chicago«. Det skabte et helt Eldorado

for Ejendomskommissionærer, der kom daglig tilrejsende Købere af Jord, der til Tider dannede hele Køer paa Torvet ud for Centralhotellet, hvor Slutsedlerne blev skrevet og Lidkøbene nydt.

De første Pengeinstitutioner var Nordby Sparekasse og Gjesing Sparekasse, men den stadig stigende Udvikling af Forretningslivet, Haandværk og Byggeforetagender medførte, at Bankerne etablerede sig. Den første var Varde Bank, derefter fulgte Esbjerg-Fanø Bank, Vestjyllands Landmandsbank og en Filial af Handelsbanken. Selv en Kreditbank, der fremstillede sine egne Kreditbanksnoter, oprettedes. Noterne anvendtes som Betalingsmiddel hos Byens Handlende.

Strandby Kro var noget af det ældste ved Esbjergs Tilblivelse. Kroen var nær tilknyttet Færgevejen, dengang Forbindelse mellem Fanø og Fastlandet. Efter det var der Hotel Spangsberg i den vestlige Bydel og Hotel Esbjerg i den østlige overfor Jernbanestationen.

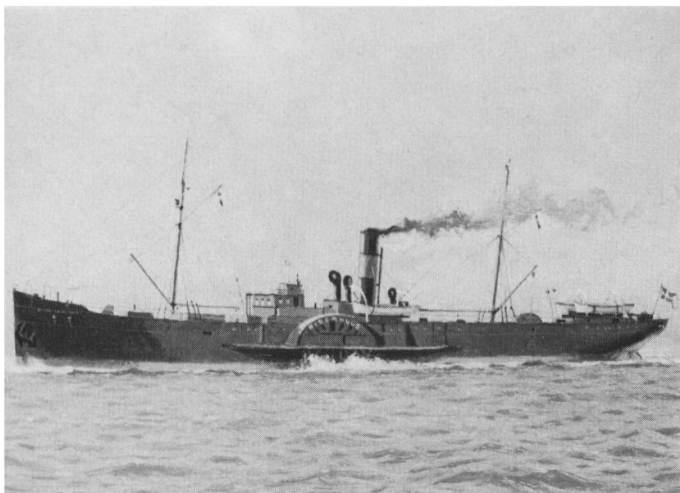
Ved Torvet byggedes der et Gæstgiveri kaldet »Skandinavien«, som senere ombyggedes til Centralhotellet. Da der ingen Sal var tilknyttet Hotellerne, anvendtes Rejsestalden som saadan, ved at der blev lagt Træplader til Gulv, hvor saa Dansen kunde foregaa. I Hotellet var der Skænkestue med Buffet, hvor de daglige Gæster opholdt sig, og saa var der tilstødende Lokaler, hvor tilrejsende kunde opholde sig og en Kælderbeværtning, hvor Arbejderne søgte til. I Havnegade var der et Par Beværtninger, hvor Søfolkene holdt til, og hvor det til Tider kunde gaa ret voldsomt til, naar Blodet kom i Kog. Det skete undertiden, at der blev opbragt nogle engelske Trawlere, og naar Folkene saa kom i Land og fik noget over Tørsten, morede de sig med at smide Kobbermønter i Grams, og for os Drengene var det jo om at komme i Bevægelse for at faa Del i Byttet. Under den voldsomme Tilvækst i 1890-erne og Bygningen af Havnen opstod der flere Beværtninger, særlig Klubber, vel omkring 100, hvor enhver kunde blive Medlem mod et mindre Indskud, som de i Reglen fik Naturalier for.

Af Ildebrande forefaldt der een i Byens tidligste Tid, hvorved der omkom et Menneske. Senere brændte Andelsslagteriet, to Savværker og Maskinsnedkerier, tre Trælastlagre, hvor Ildskæret fra det ene kunde ses helt til Helgoland. Af alvorlige Ulykker skete der ved Udgravning af Kloak en Sammenstyrtning af en nyopført Ejendom, hvorved tre Arbejdere dræbtes.

Byens Opdeling i Kvarterer kan nærmest skildres i tre Dele: en østlig, vestlig og dertil Centrum, hvor Torvegade hørte til. I Centrum var Haandværkere og Handels- og Forretningskvarterer. Den østlige Del beboedes af Folk, som dels var beskæftiget ved forskelligt Arbejde og Teglværkerne. I den vestlige Del boede mest Folk med Tilknytning til Havn og Fiskeri. Naar der var Ebbe, var der et Mylder af Kvinder paa Stranden med opkildede Skørter og Træskostøvler. De var optaget af at grave Orm til Agn for Fiskerne, som paa den Tid anvendte Liner med Kroge. Noget nævneværdigt Modsætningsforhold kan der ikke siges der var, alt var jo i sin Vorden. Indbyggerantallet var ikke ret stort, den første Tælling begynder med 200, som saa efterhaanden stiger til 3.000 - 5.000 - 7.000.

Landbrug som Tilknytning til Byens Erhverv kan der ikke siges, der var. Af Virksomheder var der i Begyndelsen: Jernstøberi, Maskinfabrik, Teglværk og saa selvfølgelig Havnen og Fiskeriet. Forbindelsen udadtil var jo Søvejen og Jernbanen. Oplandet maa siges at være noget tyndt, da det nærmest var tilknyttet de ældre Byer Varde og Ribe.

Bybilledet ændrede sig Aar for Aar. I 1884 startede J. Lauritzen med Trælasthandel, senere Kulimport og Skibsrederi. Lauritzen var medvirkende ved Oprettelsen af flere større Importfirmaer og Virksomheder: Trikotagefabrik, Tøvværksfabrik, Forsøg med Sildefiskeri ved Island med dertil specielt byggede Baade. I 1888 byggedes der Andelsslagteri, derefter Aktieselskabet Schaub & Co. Tarmrenseri. Som Følge af Englands Forbud mod Indførsel af levende Kvæg byggedes der et Faareslagteri paa Havnen, som senere overgik til Slagtning af Kreaturer til Export. Der oprettedes flere Virksomheder: Ma-

DFDS' Hjuldampskib »Riberhuus«, bygget 1875, ombygget 1884. Skibet åbnede Englandsruten 1875. Fotografi efter maleri 1909.

skinfabrikker, Blikvarefabrik, Savværk og Maskinsnedkeri, Cement- og Margarinefabrik og Ølbryggeri, som udvidedes til at omfatte Sprit og Gær. Teglværkerne udvider og nye bygges. Gaderne istandsættes og kloakeres. Hovedgaden asfalteredes i 1898. Der bygges Gasværk og anlægges Vandværk, hvorved Byen fik Vandforsyning i 1897. Efter den stærke Spekulation og Byggehetz fra Begyndelsen af 1890-erne indtraadte der en Periode i nedadgaende Retning for senere at glide over i roligere og mere faste Former. Ved Aarsskiftet 1898-99 fik Esbjerg Købstadsrettigheder. 1902 paabegyndtes der Bygning af ny Banegaard paa modsat Side af Baneterrænet, som medførte, at der byggedes Tunnel ved den sydlige Del og en Bro ved den nordlige Del af Spornettet.

Telegrafvæsenet flyttede i 1896 til større Lokaler. Postvæsenet havde nogle smaa Lokaler i Postmesterens Privatbolig i Havnegade. Den første Pakkepost bestod af en tohjulet Vogn trukket af et Postbud, men eftersom Byen voksede, krævedes

der mere Plads, og hele Postmesterboligen maatte anvendes til Postkontor, indtil der i 1908 byggedes Posthus ved Torvet, hvor saa Post- og Telegrafvæsenet rykkede ind. Samtidig rejstes der stærke Krav om yderligere Udvidelser af Havnen, som delte Borgerne i to Lejre, en Del for en total Udvidelse mod Vest og den anden Part for at udvide Trafikhavnen mod Øst og Fiskerihavnen mod Vest. Vestpartiet sejrede ved, at Reder og Konsul Lauritzen gav Løfte om at ville anlægge et Jernskibsværft mod Øst, hvortil Arealet var udset, og Havneudvidelsen gik da i sin Helhed i vestlig Retning. Løftet om Jernskibsværftet blev ikke indfriet.

Verdenskrigen kom og greb chokerende ind og lagde sin lammende Haand over Havn og By, men trods økonomiske og politiske Vanskeligheder med Modstand fra de ældre Byer arbejder Esbjerg By videre for med sin geografiske Beliggenhed at placere sig som en af Danmarks førende Byer.

Esbjergkredsen var en af de største i Landet om ikke i Tal saa i Udstrækning, saa det kunde nok være et opslidende Hverv for Rigsdagskandidaterne at komme igennem alle de tilsluttede Sogne. Forud for Valghandlingerne - som fandt Sted i Esbjerg - var Byen præget af de mange Landboere, og man kunde se dem dinere med et flækket 10-øres Franskbrød og en røget Sild. Tribunen var anbragt paa Torvet. Der kunde sikkert være nedskrevet mange Episoder med Humor i ved de forskellige Vælgermøder. Kommandør Bluhme var Esbjergkredsens repræsentant paa Tinge i en lang Arrække. I 1903 opstillede Socialdemokratiet Redaktør J. P. Sundbo.

Ved et Valg til Byraadet kunde Socialdemokratiet have besat alle Pladserne, men nøjedes med Flertallet. Under dette Styre forefaldt det, at der ved en Licitation af Skole- og Sygehusbyggeri, at Bystyret kasserede de indkomne Tilbud. Det førte til, at Mestre og Leverandører boykottede Kommunen, som saa udførte Arbejdet uden Mestrenes Medvirken. Boykotningen døde hen af sig selv, da Arbejdet alligevel blev udført. Forud for de forskellige Valg udfoldede der sig en ret livlig og om-

fattende Agitation med Møder og Husagitation. Ved et Vælgermøde udtalte Kommandør Bluhme engang: »Naar vi har Socialdemokratiet til at skubbe os i Ryggen, skal det nok gaa altsammen«. Det siges ogsaa, at da en Repræsentant for Afholdsbevægelsen spurgte, om Bluhme vilde medvirke til, at der gennemførtes en Spiritusbegrænsning, svarede han: »Nej, Gu' vil jeg ikke nej være med til at fratage den fattige Mand hans Snaps«.

Paa selve Valgdagen blev der gjort alt for at faa Vælgerne af Hus, og for at faa de sidste træge med, søgte man at trække Afstemningen ud længst muligt. Efter saadan en Valghetz søgte hvert Parti at notere sig Fremgang eller argumentere over Aarsagerne til, at Resultatet ikke var blevet bedre.

Den første lokale Presse var Esbjerg Dagblad, som var meget frisindet og lokalpræget, som saa afløstes af Esbjerg Avis, der var Venstres og Landbrugernes Talerør, desuden Folkebladet, som var radikalt indstillet, og dertil senere Esbjergposten, som repræsenterede Højre. I 1898 kom Arbejdernes Presse, Vestjyllands Socialdemokrat, som varetog Arbejdernes Interesser, Byens lokale og udenbys problemer saavel politiske som Byens Udvikling i sin Helhed. Redaktør var J. P. Sundbo.

Byens første Myndighed bestod af en Landbetjent. I Sprøjtehuset var indrettet en Celle. Hvis der krævedes yderligere politimæssig Assistance, maatte dette tilkaldes fra Varde. I en Aarrække var her Gendarmer, og da dette opløstes, gik de over i Politiets Tjeneste. Først i 1890-erne byggedes der Raadhus, hvorved Skads Herred og Fanø Birk fik Sæde i Esbjerg med Herredsfoged Jespersen som Herredsfoged og Politimester. Byen lededes af et Sogneraad indtil Aarsskiftet 1898-99, hvor Byen fik sin første Borgmester. Kirken opførtes i Slutningen af 1880-erne og blev derved selvstændigt Kirkesogn med Sognepræst.

Skolevæsenet førte den første Tid en hel Nomadetilværelse i lejede Lokaler, indtil der blev bygget en Skole med 4 Klasseværelser og Bolig for 2 Lærere. 1889 byggedes der en Skole

Udsigt fra vandtårnet mod øst ca. 1900. »Anlægget«, der nu hedder Byparken, er helt nyplantet. Pavillonen er ikke bygget, kvarterets beboere har tørreplads på stedet. I Englandsgade, midt i billedet, den ret store bygning, som endnu er bevaret. Efter sigende skal der engang have været emigranthotel dér. Lidt længere tilbage ses det ældste sygehus, hvor der nu er fabrik for chokolademælk. Helt i billedets baggrund ses de store teglværker, ligesom man kan se »Østre badecanstalt« med badebroer.

med 8 Klasser og i 1890 en Realskole. Derefter byggedes yderligere en Skole med 8 Klasser og en haardt tiltrængt Gymnastiksal. I 1896 byggedes der 2 Forskoler, en i den vestre og en i østre Bydel med 8 Klasser i hver. Ved Aarhundredskiftet byggedes der en Skole med 24 Klasser, hvorved Behovet var dækket indtil 1908, da der yderligere krævedes flere Klasseværelser. Socialdemokratiet ved J. P. Sundbo gjorde her et stort og indflydelsesrigt Arbejde for hele Byens Skoleforhold og Hospitalsvæsen. Fra et mindre Sygehus, der var bygget først i 1890-erne, byggedes der et større og mere tidssvarende Sygehus, hvortil kom, at Katolikkerne havde opført og aabnet et Sygehus i 1904. Det gamle Sygehus blev saa anvendt som

Alderdomshjem, indtil der blev bygget et Alderdomshjem med tilhørende Aldersrenteboliger.

Da der ikke var nogen Badeanstalt, var Byens Borgere henvist til - med Skolemyndighedernes og Sygehusets Billigelse - at benytte Skolernes og Sygehusets Badeanlæg, saa det var paakrævet at faa opført et offentligt Varmtvandsbad, som ogsaa lykkedes efter meget Tovtrækkeri. Endvidere opførtes der et Elektricitetsværk i 1909.

Bibliotek var det smaat med indtil i Begyndelsen af 1900, da der blev stillet 2 Klasseværelser til Raadighed i Danmarks-gades Skole, et som Læseværelse og det andet til Udlaan af Bøger.

Af Anlæg var der Anlægget ved Havnegade, hvortil Arealet var overladt Byen af Staten mod Vedligeholdelsespligt. Dertil Strandskoven med Skovvej langs Bygrænsen og senere Vognsbøl Park, som fra et Morads og sur Mosejord blev omdannet til en smuk og meget søgt Park.

Af Foreninger stiftedes der jo flere, efterhaanden som Byen voksede. I 1888 stiftedes der en Arbejderforening, som fik Navnet Arbejderforeningen af 1888, som var en Mellemtung af Fagforening og en Borgerforening, den overgik da ogsaa til helt at pleje det selskabelige Samvær med Juletræsfest, Fastelavns- og Fugleskydningsfester. Socialdemokratisk Forbund varetog det politiske. Efterhaanden som der kom flere Arbejdere i forskellige Brancher, stiftedes der Fagforeninger i de forskellige Fag, Snedkernes stiftedes i 1887. Ligeledes var der en Haandværkerforening, som omfattede Mestrene. Den fik senere Navnet Haandværk- og Industriforening, der skulle varetage de industrielle og haandværksmæssige Interesser. Hertil kom yderligere Handelsforening, Kunstforening og andre forskellige Sammenslutninger.

Af Idrætsforeninger var der Esbjerg Gymnastikforening og Hermod. En del interesserede i Cykel- og Sportsforeninger dannede et Konsortium og anlagde en Cykelbane med Restaurationspavillon og Totalisator, som blev drevet en Aarrække,

men blev saa nedlagt med ret følelige Tab for de implicerede.

Forlystelser - Hotel Spangsberg opførte en Koncert- og Teatersal paa den Plads, som var optaget af Rejsestalden, hvor de første Skuespil og Revyer opførtes. Der spillede en Sommerrevy med Titlen »Købstadsliv i Landsbyen«, som var ret træffende, da Byen kun var Landsby. Senere opførtes der et rigtigt Teater ud til den tilstødende Gade. Dertil kom Hotel Esbjerg, hvortil der ogsaa blev bygget Sal med Scene, og hvor der var en hyggelig Have, som blev meget søgt. Der afholdtes Koncerter og Foreningsfester.

I Tivoli var der Varieté. Der var Badestrand, som blev meget benyttet om Sommeren. Børsens Have med Koncert- og Solistoptræden, og Dankwardts Have, som var en hel lille idyllisk Prydhave, samt Palmehaven, som var en hel Attraktion ved sin Originalitet, hvor Byens Borgere og mangen tilrejsende kunde tilbringe en Hyggaften.

Af Cirkus kom der de aarlige omrejsende. I 1880-erne kom der et efter sin Tid ret stort Dyremanageri. Paa Fabrikken, hvor min Far arbejdede, holdt de en Fritime for at faa den Oplevelse med at se dets Indtog med alle dets Vogne, Elefanter, Kameler og alt hvad tilhører et saadant Foretagende, som var Byens første Besøg af sin Art.

Af store Dage var der ikke særlig mange. Der var kun een Markedsdag, og engang var der kun tilført et enkelt Dyr, saa den er ganske uden Betydning. Derimod var der de ugentlige Exportmarkeder, hvorom der udfoldedes et ret livligt Liv af fremmede Opkøbere og Sælgere. Skiftedage var ikke særlig mærkbare. Dyrskuer begyndte ganske i det Smaa for senere at blive mere omfattende baade hvad angaar Dyrebestand og Landbrugsmaskiner. Engang afholdtes der et stort Ungskue, hvortil der var tilført et stort Antal Dyr, og alt hvad der var af Landbrugsinteresse foruden al det øvrige festlige Arrangement, og Byen var præget af ret stort Besøg udefra.

I 1893 fejredes der 25 Aars Jubilæum for Loven om Esbjerg Havns Vedtagelse og Anlæg. Festen varede tre Dage, og Byen

Esbjerg Jernstøberi og Maskinfabrik (Jensen og Olesen) på hjørnet af Kronprinsensgade og Havnegade ca. 1920. Grundlagt som et smedeværksted allerede i 1868 af Frantz Møller, og var dermed den første virksomhed i det hele taget. Til venstre direktørboligens fine have og kontorbygningen med svungne renæssancegavle. I baggrunden til højre Gl. Royal med beværtning i kælderen.

Fabrikken ejedes og dreves fra 1884 til 1896, mens Chr. Håkonsens fader arbejdede dér som møllebygger, af fabrikant N. J. Poulsen.

var klædt i alt sit Festskrud. De kongelige var ogsaa repræsenteret. Der var Vognoptog og mange festlige Islæt, som trak mange besøgende til Byen. I 1897 afsløredes Rytterstatuen af Kong Christian d. IX ved en større Festlighed.⁷

Af større Bisættelser maa nævnes Exportør Poul Breinholt. Han var kendt af saavel store som smaa, og saa godt som hele Byens Befolkning deltog. I 1898 - ved en Nybygnings Sammenstyrtning, hvorved tre Arbejdere omkom - var der stor Deltagelse, som bevægede Sognepræsten til at give Tilladelse til, at Fagforeningsfanerne fik Lov til at komme ind paa Kirkegaarden. Togulykken ved Bramminge, hvorfra de forulyk-

kede blev ført til Esbjerg, prægede ogsaa Byen ved Deltagelsen i Sorgen over de omkomne og de efterladte.⁸

De fleste aarlige Mærkedage fejredes i Hjemmene. Da Byen var ny og Befolkningen ung, kunde Nytaarsskifterne være ret kaade. Et Aar var der tiltraadt en ny Dommer og Politifuldmægtig, som havde sat sig for at neddæmpe Kaadhederne og Gemytterne, og dertil anvendtes Brandvæsenet til at give Menneskemængden en kold Straale fra Straalerørene, hvad havde til Følge, at Brandvæsenet fik deres Slinger skaaret over, som Politiet senere maatte erstatte. Politistationen blev belejret af Befolkningen, saa den aldrende Politimester og Herredsfoged maatte træde til og fra Raadhustrappen tale Gemytterne til Rette og ønske et godt Nytaar, saa skred man ind i det nye Aar uden større Tumulter.

1. Maj stod i Arbejdernes Tegn med Demonstration gennem Byen til Festpladsen, hvor der holdtes faglige Taler, og efter den alvorlige Del af Festen var der Underholdning, Koncert og Dans. Grundlovsdagen formede sig noget lignende, dog noget mere af politisk Karakter.

Fremmede i Byen vakte ikke nogen stor Opsigt. Da Byen stadig var i Vækst, var det en daglig Foreteelse, at der kom fremmede, og at der flyttede Folk til, saa det hæftede man sig ikke saa meget ved. Derimod kunde der ved enkelte Fraflytninger gives Anledning til en Del Kommentarer.

NOTER

1. Der boede medlemmer af Breinholt-slægten både i Havnegade 33 og 39, så det er usikkert hvem der hentydes til.
2. N. K. Langvad, begyndte som leder af en privat skole i 1873, og oparbejdede gennem ca. 30 år som førstelærer, overlærer og senest skoleinspektør Esbjergs skolevæsen.
3. Distriktslæge O. J. L. Bruun, Esbjergs første læge. Han byggede Havnegade 35, og virkede i Esbjerg fra 1875 til sin død 1898.
4. Det var sønderjyden Hans Philipsen, der skabte mundheldet »Rask må det gå«, som senere blev Esbjergs valgprog. Han kom til Esbjerg som arbejder i 1869 og blev senere handelsmand.

5. Lavst Glavind, der havde været »klog mand« på Holstebro-egnen, døde i Esbjerg 1891, 83 år gammel.
6. »Den jydsk smed«, smedesvend Hans Jensen udgav i 1905 en lille, ikke uinteressant skildring af sit liv som smed, drukkenbolt og afholdsagitator.
7. En fejlhuskning. Kongestatuen blev afsløret den 7. juni 1900.
8. Brammingeulykken den 26. juni 1913, hvor bl.a. den socialdemokratiske folketingsmand Peter Sabroe omkom.

Billedmateriale fra Byhistorisk Arkiv, Esbjerg.

Niels Thomsen, født 1906. Snedkermester. Formand for Esbjerg og Omegns Museumsforening. Adr. Torvegade 111, 6700 Esbjerg. Artikler i Fra Ribe Amt, Mark og Montre, Skalk, Kuml m.fl. Medarb. ved Politikens Med arkæologen Danmark rundt.